

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з дисципліни

«Економічна теорія»

на тему:

«Субсидії як механізм державної підтримки виробника в умовах ринку (на прикладі підприємства)»

Студентки 2 курсу групи ОКР-21

Цимбаліста. І.П.

Керівник: Длугопольський О.В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2016

Цимбаліста Інна Петрівна

Група ОКР-21

Тема: «Субсидії як механізм державної підтримки виробника в умовах ринку(на прикладі підприємства)»

План

Вступ

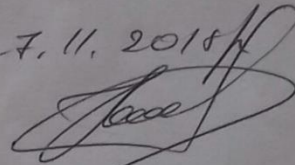
Теоретичні аспекти сутності вартів призначення та використання ~~субсидій~~ механізму субсидування

1. Мікро-теоретичний підхід до субсидування виробників
2. Аналіз специфіки вугільної галузі та її субсидування в світовій економіці.
3. Мікроаналіз субсидування підприємств вугільної галузі України.
4. Політика підвищення ефективності субсидій виробниками вугільної галузі.

Список Використаної літератури

Укладено

27.11.2018

План

Вступ

1. Теоретичні аспекти сутності, видів, призначення та використання механізму субсидування
2. Аналіз специфіки вугільної галузі та її субсидування в світовій економіці.
3. Мікроаналіз субсидування підприємств вугільної галузі України.
4. Політика підвищення ефективності субсидій виробниками вугільної галузі.

Висновки.

Список використаної літератури

ЗМІСТ

Вступ.....	7
1.Теоретичні аспекти сутності, видів, призначення та використання механізму субсидування.....	14
2.Аналіз специфіки вугільної галузі та її субсидування в світовій економіці.....	20
3.Мікроаналіз субсидування підприємств вугільної галузі України.....	30
4.Політика підвищення ефективності субсидій виробниками вугільної галузі	37
Висновки.....	40
Список використаної літератури.....	43

Вступ

Регулювання державної допомоги виробникам – це важливий елемент конкурентної політики будь-якої держави. Зростання уваги до практики державного субсидування на міжнародному рівні підтверджує це питання. Усталений та динамічний розвиток економіки можливий лише за умови ефективного використання ресурсів, яке забезпечується в умовах чесної конкуренції.

Ми охарактеризуємо підтримку держави за допомогою дотацій як виду субсидій на прикладі підприємств вугільної галузі. Вугілля в теперішній час і на подальшу перспективу – це єдиний реальний і надійний енергоносіє, який має Україна в об'ємах, потенційно достатніх для повного забезпечення власних потреб.

Серед базових галузей важливе стратегічне значення має розвиток вугільної промисловості України, яка є найважливішим постачальником паливних і сировинних ресурсів для енергетики металургії, хімії, транспорту й інших господарських потреб держави і населення.

Україна входить в першу десятку країн світу, які мають найбільші запаси вугілля і є його головними виробниками.

Відомо, що багато розвинутих країн, які мають значні запаси інших енергоносіїв, продовжують, орієнтуючись на далеку перспективу, розвивати або підтримувати вугільну промисловість, незважаючи на великі державні витрати. При цьому вони мають на увазі швидке вичерпання природних запасів нафти і газу, а також небажаність імпортової залежності по цих енергоносіях від інших країн у складних міждержавних відносинах, що швидко змінюються.

Така залежність від іноземних імпортерів газу і нафти через відсутність значних власних запасів і у той же час через незадовільну роботу вугільної промисловості існує в Україні. Це одна з основних причин затяжної економічної та фінансової кризи у паливно-енергетичному комплексі й у державі в цілому.

Вирішення цієї досить складної проблеми бачиться, як вважають учені, насамперед у техніко-технологічному й економічному відродженні вугільної промисловості країни.

Після набуття Україною незалежності у спадщину від Союзу їй дісталася вугільна промисловість із громіздким фізично і морально застарілим шахтним фондом і виробничим апаратом. Через відсутність коштів у держави на технічне переозброєння і реконструкцію шахтного фонду, а також на швидке введення нових потужностей у 90-х роках ХХ століття відбулося обвальне падіння видобутку вугілля і різке погіршення усіх найважливіших техніко-економічних показників вуглевидобутку. У 90-х роках урядом були вжиті такі заходи: перебудова в галузі системи управління, реструктуризація шахтного фонду із закриттям безперспективних підприємств, невеликі розміри дотацій на відновлення очисного і прохідницького устаткування і ряд інших. Однак це не забезпечило поки істотних результатів і вирішення проблем паливно-енергетичного комплексу, а також інших виробництв, що залежать від постачань вугілля.

Проблеми вугільної галузі й турбота про її стан поки що тільки декларуються й обговорюються, проте ефективних практичних кроків у напрямі стабілізації зроблено дуже мало. Зокрема, ще у 1997 фахівці Світового банку провели дослідження щодо подолання негараздів у нашій вугільній промисловості. Згідно з розробленою ними програмою реструктуризації шахтарям пропонувалося створення власного бізнесу на пільгових умовах, тобто, кредити, бізнес-інкубатори для навчання. Проте через великомасштабну корупцію та діяльність “у тіні” проект реконструкції галузі й подолання збитковості не був завершений і не визнаний успішним.

Вітчизняна вугільна галузь потребує повного оновлення основних фондів, оскільки понад 30% шахт у країні експлуатуються понад 50 років. Більшість копалень в Україні працюють на обладнанні радянських часів, яке вже вичерпало свій експлуатаційний ресурс, а майже 96% шахт уже понад 20 років не реконструювали. В парку діючого вуглевидобувного і прохідницького обладнання

частка механізованих комплексів і комбайнів становить лише 30%, а нових навантажувальних машин і стрічкових конвеєрів – лише 15%. На шахтах, де розробляють круті пласти, майже 60% вугілля видобувається відбійними молотками. За даними експертів, сьогодні видобуток ведеться на глибині понад 1000м, а згодом опуститься ще нижче – до 1500-2000м., а тому посилюватиметься гірничий тиск, зростатимуть температура й обсяги виділення газу, отже, підвищиться загроза непередбачуваних викидів газу та породи [17, с.64].

Найбільша проблема галузі – це корупція. За спостереженнями аналітиків, найвідоміша схема махінацій, що функціонувала донедавна, полягала в тому, що імпортоване російське вугілля(коли ціни на нього ще не були такі високі) змішували з породою й відправляли на електростанції під виглядом вугілля, видобутого в Україні, з одночасним відображенням нібито державних витрат на його видобуток плюс субсидія з бюджету під ці обсяги. Крім того, нині майже 3 млн т вугілля видобувається нелегально, в так званих “копанках”. Потім воно скуповується і відображається як видобуте на державних шахтах.

У зв'язку з негативним станом вугільної промисловості Україна використовує різні види підтримки виробника, у тому числі дотації.

Метою нашої роботи є дослідження дотацій як механізму державної підтримки виробника в умовах ринку на прикладі підприємств вугільної галузі.

Виходячи з мети курсової роботи, ми ставили перед собою такі завдання:

1. Визначити мікро-теоретичний підхід до дотування як виду субсидування виробників.
2. Проаналізувати специфіку вугільної галузі та її субсидування в світовій економіці.
3. Дослідити дотування підприємств вугільної галузі України.
4. Охарактеризувати політику підвищення ефективності дотацій виробниками вугільної галузі.

Дослідженню проблем формування політики державних підприємств та їх дотуванню присвячено багато робіт іноземних авторів Дж.Брандера, Б. Спенсера, Р.Болдвина, П.Кругмана, У.Полтеровича, Д.Родрика, Дж. Стігліца та інших.

Серед українських вчених дослідження у цьому напрямі проводили, зокрема, І.Запатрина, І. Луніна, У.Сиденко, М.Ясько та інші.

В даній роботі ми використовували такі методи дослідження: індукції та дедукції, аналізу та синтезу.

1. Теоретичні аспекти сутності, видів, призначення та використання механізму субсидування.

Субсидія є адресною безготівковою допомогою держави малозабезпеченим сім'ям на оплату житлово-комунальних послуг. Субсидії призначаються за наявності різниці між розміром плати за житлово- комунальні послуги у межах соціальної норми житла та соціальних нормативів користування житлово-комунальними послугами з урахуванням пільг, які надаються відповідно до законодавства, і обсягом визначеного Кабінетом Міністрів України обов'язкового відсотка платежу

Субсидія призначається одному з членів домогосподарства, на якого відкрито особовий рахунок за місцем реєстрації, або особі, яка не зареєстрована, але фактично проживає у житловому приміщенні (будинку) на підставі договору найму (оренди) житла, і на яку відкрито особові рахунки із сплати житлово- комунальних послуг (далі — орендар). В окремих випадках на підставі рішень комісій при райдержадміністрації та актів обстеження матеріально-побутових умов домогосподарства субсидія може призначатися іншій особі, зареєстрованій у житловому приміщенні (будинку), а також індивідуальним забудовникам, будинки яких не прийняті в експлуатацію, але які сплачують вартість одержуваних житлово-комунальних послуг

Види субсидій:

- на 6 місяців: на оплату житлово-комунальних послуг або на 12 місяців — для пенсіонерів, які виявили бажання оформити субсидію відразу на рік. При цьому пенсіонери зобов'язані інформувати відділ державних допомог про всі зміни доходів, складу сім'ї тощо;
- на опалювальний період з жовтня по квітень - на оплату житлово- комунальних послуг та природного газу, який використовується для індивідуального опалення
- житлового приміщення, а також для оплати житлово-комунальних послуг та централізованого опалення протягом опалювального періоду;

- один раз на рік — на придбання вугілля та скрапленого газу для мешканців, будинки яких обладнані пічним опаленням. Субсидія на тверде паливо і скраплений газ виплачується готівкою.

Куди звертатися для отримання субсидій? Які документи потрібно надати?

Для призначення субсидії громадянин, особа якого посвідчується паспортом або іншим документом, подає управлінню соціального захисту населення за місцем реєстрації (орендарі — за місцем проживання):

- заяву про призначення житлової субсидії за вставленою формою
- декларацію про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії, за встановленою формою;
- довідки про доходи — за бажанням громадян призначення субсидії на основі середньомісячного за шість місяців, що передують місяцю звернення сукупного доходу осіб;
- договір найму (оренди) житла (за наявності).

Зазначені заява та декларація можуть бути надіслані поштою управлінню соціального захисту населення за місцем реєстрації заявника (орендарі — за місцем проживання).

Особам, які отримували житлову субсидію протягом опалювального періоду 2014/15 року, субсидія на наступний період призначається на підставі раніше поданих документів без їх звернення. Тобто заяву та декларацію таким особам надавати до органів соціального захисту не потрібно, при умові, що за період призначення субсидії не відбулися зміни, що зазначені в п.14 Положення.

Де особа може отримати заяву та декларацію?

Постановою КМУ від 28.02.2015 № 106 «Про удосконалення порядку надання житлових субсидій» затверджено форми бланків заяви про призначення житлової субсидії та декларації про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії. Також Постановою передбачено що підприємствами, що надають послуги з газопостачання, електропостачання та централізованого опалення, повинні забезпечити виготовлення бланків заяви та декларації, і доставку їх споживачам до 15 квітня та до 1 листопада 2015 р. Форму

заяви та декларації можна отримати в районних управліннях праці та соціального захисту населення або самостійно роздрукувати використовуючи Додатки 1 та 2 зазначені Постановою. Посилання на форму також розміщені на сайті КМДА та Департаменту.

Термін надання субсидії

Субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг призначається на 12 місяців з місяця звернення за її призначенням. Після закінчення строку отримання субсидії структурні підрозділи з питань соціального захисту населення здійснюють розрахунок субсидії на наступний період для домогосподарств, які отримували субсидію у попередньому відповідному періоді, без звернення громадянина.

Куди надсилати заяви та декларації?

Поштові адреси та телефони „гарячих ліній” управлінь праці та соціального захисту районних у місті Києві державних адміністрацій Кияни з обмеженими фізичними можливостями, які за станом здоров'я або з інших поважних причин не можуть особисто звернутися до органів соціального захисту, можуть отримати допомогу в оформленні документів на призначення житлової субсидії за місцем проживання від соціальних працівників, зателефонувавши до Київського міського територіального центру соціального обслуговування та районних територіальних центрів.

За яких умов не призначається субсидія?

- будь-хто із зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб (осіб, які фактично проживають), яким нараховується плата за житлово-комунальні послуги, протягом 12 місяців перед зверненням за призначенням субсидії (призначенням субсидії без звернення) здійснив купівлю земельної ділянки, квартири (будинку), автомобіля, транспортного засобу (механізму), будівельних матеріалів, інших товарів довгострокового вжитку або оплатив послуги з будівництва, ремонту квартири (будинку) або автомобіля, транспортного засобу (механізму), телефонного (в тому числі мобільного) зв'язку, крім житлово-комунальних послуг у межах соціальної норми житла та соціальних нормативів

користування житлово-комунальними послугами та медичних послуг, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності, на суму, яка на дату купівлі (оплати) перевищує 50 тис. гривень.

- під час вибіркового обстеження матеріально-побутових умов домогосподарства державним соціальним інспектором з'ясовано, що будь-хто із складу зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб (осіб, які фактично проживають), яким нараховується плата за житлово-комунальні послуги, має додаткові джерела для існування, не зазначені у декларації про доходи та майно (здає у найм (оренду) житлове приміщення (будинок) або його частину; працює без оформлення трудових відносин у встановленому порядку; отримує дохід від утримання худоби, птиці, інших тварин, дохід від народних промислів, використання наявної сільськогосподарської техніки, вантажної машини, мікроавтобуса тощо).

Які доходи особа повинна декларувати?

Для призначення субсидії сукупний дохід обчислюється виходячи з отриманих особами доходів без урахування податку з доходів фізичних осіб, інформацію про які зазначено у декларації. Субсидія призначається на основі середньомісячного сукупного доходу осіб, зазначених у пункті 7 Положення. Якщо субсидія призначається у I кварталі року, середньомісячний сукупний дохід визначається за перші три квартали попереднього року, в інших випадках— за попередній календарний рік.

Для працездатних осіб (крім осіб, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, вищих навчальних закладах; осіб, призваних на строкову військову службу), середньомісячний дохід яких протягом періоду, за який визначається сукупний дохід, менший від прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на такий період, у розрахунок субсидії за кожний місяць зазначеного періоду включається місячний дохід на рівні прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб у відповідному періоді.

Для громадян, які одержують (одержували) стипендію, соціальні виплати (допомоги при народженні (усиновленні) дитини, до досягнення дитиною трирічного віку, по догляду за інвалідом I групи або особою, яка досягла 80-річного віку, за дитиною-інвалідом віком до 18 років, інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу, допомоги по безробіттю, а також компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги і мають право на отримання субсидії, у тому числі на підставі рішень комісій, під час визначення сукупного доходу осіб, зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) (осіб, які фактично проживають), враховуються фактичні розміри стипендій та соціальних виплат.

Прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у 2016 році

Таблиця 1.1

Соціальні і демографічні групи населення	Розмір прожиткового мінімуму		
	01.01.2016-30.04.2016	01.05.2016-30.11.2016	01.12.2016-31.12.2016
Діти віком до 6 років	1167 грн.	1228 грн.	1313 грн.
Діти віком від 6 до 18 років	1455 грн.	1531 грн.	1637 грн.

Працездатні особи	1378 грн.	1450 грн.	1550 грн.
Особи, які втратили працездатність	1074 грн.	1130 грн.	1208 грн.
Загальний показник	1330 грн.	1399 грн.	1496 грн.

Які наслідки подання недостовірних даних особою?

Громадянин несе відповідальність за подані відомості про доходи, майно, що вплинули або могли вплинути на встановлення права на призначення субсидії та на визначення її розміру.

Громадянин, якому призначено субсидію, зобов'язаний протягом місяця поінформувати структурні підрозділи з питань соціального захисту населення про зміни у складі зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб (орендарі — про осіб, які фактично проживають), їх соціального статусу, зміни у переліку отримуваних житлово-комунальних послуг, умов їх надання, виконавців житлово-комунальних послуг, про купівлю товарів або оплату послуг, передбачених підпунктом 5 пункту 5 цього Положення, шляхом подання відповідних документів.

Надання раніше призначеної субсидії припиняється:

- за поданням організацій, що надають житлово-комунальні послуги, якщо змінився власник особового рахунка або громадянин, якому призначено субсидію, не сплачує відповідну частку житлово-комунальних послуг;

- якщо громадянин приховав або свідомо подав недостовірні дані про доходи та майновий стан;

- у разі переїзду сім'ї в іншу;
- у разі набуття права власності на житло (житлове приміщення) іншою особою;

- за заявою уповноваженого власника (співвласника) житла.

Сума субсидії, перерахованої (виплаченої) надміру внаслідок свідомого подання громадянином документів з недостовірними відомостями або неповідомлення громадянином про набуття права власності на житло (житлове приміщення) іншою особою, яка не була в ньому зареєстрована, зміни, зазначені у пункті 14 Положення, повертається ним у подвійному розмірі за вимогою органу, що призначив субсидію.

Розрахунок обов'язкового платежу

Житлова субсидія призначатися за наявності різниці між розміром плати за житлово-комунальні послуги у межах соціальної норми житла та соціальних нормативів користування житлово-комунальними послугами з урахуванням пільг та обсягом визначеного Кабінетом Міністрів України обов'язкового відсотка платежу.

Розрахунок обов'язкового платежу затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 № 1156 „Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії” і розраховується для кожного домогосподарства індивідуально за відповідною формулою:

$$P_o = K_d / K_r * P_r ,$$

де P_o - частка плати за послуги для домогосподарства, яка округлюється до двох знаків після коми;

K_d - коефіцієнт доходу домогосподарства – відношення розміру середньомісячного сукупного доходу домогосподарства в розрахунку на одну особу до прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць, встановленого на дату, з якої призначається субсидія;

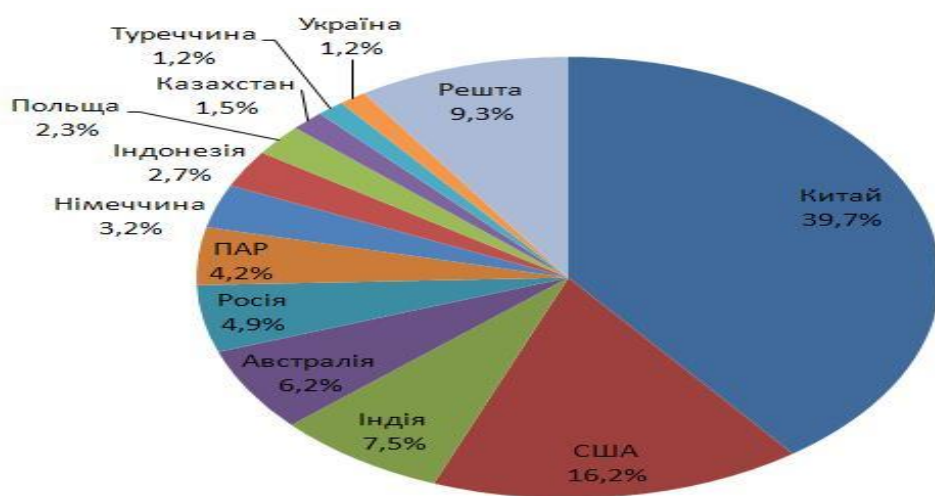
2. Аналіз специфіки вугільної галузі та її субсидування в світовій економіці

Вугільна промисловість— одна з сучасних основних енергозабезпечуючих промисловостей для світової економіки. У світовій економіці вугілля використовується як основний енергоносіє, посідаючи третю позицію за обсягами використання після нафти і природного газу.

Світові запаси вугілля є найбільшими серед горючих копалин і у перерахунку на горюче паливо становлять 66% їх загального обсягу. На нафту припадає 18%, на природний газ – 15%. Найбільші загальні ресурси вугілля розташовані в США, КНР, РФ, Австралії, Канаді, ФРН, ПАР, Великобританії, Польщі, Індії, Україні.

Розглянемо діаграму, в якій вказані частки країн у видобутку вугілля (2015р.)

Діаграма 2.1

Діаграма 2.1. Частки країн у видобутку вугілля

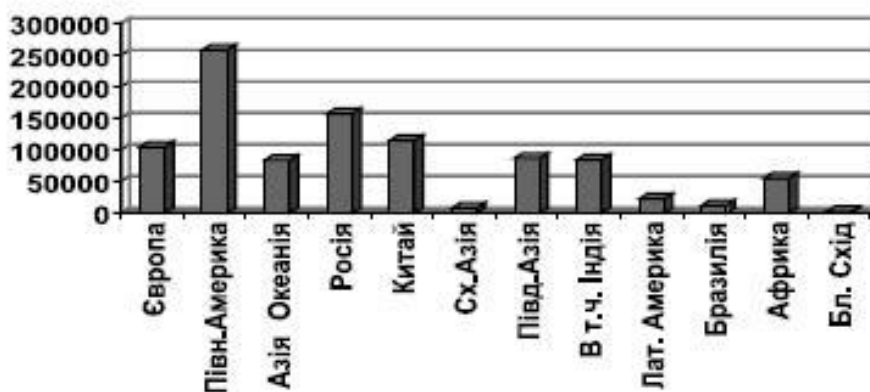
Провідну позицію у видобутку вугілля займає Китай (39,7%), за ним США (16,2%), Індія (7,5%), Австралія (6,2%), Росія (4,9%), ПАР (4,2%), Німеччина (3,2%) та інші.

Світові родовища вугілля є важливим національним природним ресурсом у першу чергу завдяки своїй енергетичній цінності. Серед провідних світових держав тільки Японія не має у своєму розпорядженні великих запасів вугілля. В усіх країнах в останні роки виявляється тенденція до зниження його видобутку.

Вугілля поступається місцем іншим видам енергетичної сировини – нафті і газу. Такі видобутки є менш затратними і прогресивнішими. У ряді країн видобуток вугілля стає нерентабельним в зв'язку з відпрацюванням багатих і неглибоко залягаючих шарів. Багато старих шахт закриваються як збиткові. Звідси висновок, що вугілля не перспективна галузь, тому у світі вона майже не дотується [6, с. 45-46].

Структура енергоспоживання практично всіх держав світу складається, насамперед, із власних паливних ресурсів, особливо це стосується країн із високим та середнім рівнями забезпеченості енергоресурсами. Наявність власної паливно-добувної галузі забезпечує енергетичну незалежність держави, посилює її енергетичну безпеку. А оскільки сьогодні видобуток вугілля рентабельний лише у США, Австралії та ПАР, жодна європейська країна, котра має власну вугільну промисловість, не відмовилася від державної підтримки цієї галузі.

Діаграма 2.2

Діаграма 2.2. Запаси вугілля в світі (млн.тон)

Таблиця 2.1

Родовище, район, басейн	Запаси початкові	Вартість, \$ млрд.
Іллінойський (США)	100	3840,6
Аппалачський(США)	93,4	3588,6
Іркутський (Росія)	77,0	2957,4
Кузнецький (Росія)	57,6	2213,5

Вітбанк (ПАР)	51,1	1963,5
Донецький (Україна)	48,3	1855,5
Кансько-Ачинський (Росія)	80,2	1712,8
Рурський (Німеччина)	36,5	1403,4
Альберта (Канада, США)	46,6	1392,0
Дамодарський (Індія)	31,1	1192,9
Паудер - Рівер (США)	50,9	1120,4
Нижньорейнський (Німеччина)	50,0	1067,9

Таблиця 2.1. Найбільші світові родовища вугілля

Викопне вугілля – найважливіше і найбільш розповсюджене джерело енергії в США. Країна меа у своєму розпорядженні найбільші у світі промислові запаси вугілля (усіх типів), що оцінюються в 444,8 млрд т. Загальні запаси в країні перевищують 1,13 трлн. т., прогнозні ресурси – 3,6 трлн. т. Найбільший постачальник вугілля – штат Кентуккі, за ним – Вайомінг і Західна Вірджинія, Пенсільванія, Іллінойс, Техас (в основному лігніт), Вірджинія, Огайо, Індіана і Монтана. Приблизно половина запасів високосортного вугілля зосереджена в Східній (або Аппалачській) провінції, що простяглася з півночі на південь від північно-західної Пенсільванії до північної Алабами.

У США дотуються всі джерела енергії. Виробникам енергетичних ресурсів надаються позички за зниженими ставками і державні гарантії у випадку здійснення виробничих нововведень, допомога у розвитку інфраструктури, значні капіталовкладення спрямовуються у збагачення урану, підтримується стратегічний нафтовий резерв.

США та Японія офіційно відмовляються визнавати необхідність держпідтримки і декларують принцип невтручання держави у внутрішні справи суб'єктів ринкового господарства. Але те, що вони здійснюють фінансування значних обсягів наукових досліджень і все-таки надають допомогу у критичні моменти окремим виробникам, які відіграють важливу роль в економіці, показує, що без дотування обійтися неможливо.

Важливими вуглевидобувними країнами в Азії є Індія (278 млн т на рік), Північна Корея (50 млн т), Туреччина (53,2 млн т), Таїланд (19,3 млн т).

Високі темпи промислового виробництва, байдужість до питань екології та низькі ціни на вугілля визначили Індію і Китай головними споживачами енергетичного вугілля у світі. У 2011 році Китай став найбільшим виробником електроенергії в світі, обігнавши США. У Китаї згорає близько половини всього вугілля, споживаного в світі.

У I кварталі 2014 року китайські компанії імпортували 53,85 млн тонн вугілля, що на 34% перевищує показники попереднього року. Однак незабаром уповільнення темпів зростання промислового виробництва призвело до зменшення споживання вугілля в країні. Крім того, розвиток гідроенергетики, як відзначають експерти, також може позначитися на подальшому падінні попиту на вугілля в Китаї: за перші два місяці 2014 року провідні ГЕС країни виробили на 24% більше енергії ніж минулого року [6, с. 48-49].

Вугілля є основним «двигуном» економіки Індії. Індійський імпорт вугілля вийшов на максимальний рівень у кінці 2015 року. Експерти Міжнародного енергетичного агентства вважають, що до 2017 року Індія може стати другим за величиною споживачем вугілля в світі, обігнавши США.

У I кварталі 2015 року «вугільні апетити» Індії почали знижуватися. Головна причина цього – нерозвиненість транспортної системи. Досягнувши максимально можливої пропускної здатності, транспортна система Індії перестала справлятися з постійно зростаючими поставками вугілля з портів до електростанцій. Крім того, для багатьох індійських компаній імпорту вугілля стало занадто дорогим. Експерти відзначають, що в основному енергетичні проблеми Індії мають політичний підтекст. Політика уряду по заниженню ціни на електроенергію в країні змусила індійські енергетичні компанії відмовитися від нових поставок вугілля. Тому в недалекому майбутньому попит на вугілля в країні буде збільшуватися не так швидко, як передбачалося раніше.

Поруч з Індією і Китаєм найбільшими імпортерами вугілля на азіатському ринку є Японія, Південна Корея і Тайвань. Попит на енергетичне вугілля в Японії

значно збільшився після катастрофи на Фукусімі, яка змусила уряд країни скоротити витрати на розвиток ядерної енергетики. У березні 2014 року, в порівнянні з березнем 2015 року, Японія збільшила імпорт коксівного вугілля на 24% – до 6,7 млн тонн [18, с. 25-28].

Високоякісне вугілля, що видобувається на Британських островах, сформувалося в основному у кам'яновугільну добу. Більша частина родовищ вугілля знаходиться в південному Уельсі, на заході і півночі Англії і на півдні Шотландії.

У межах континентальної Європи вугілля видобувають приблизно в 20 країнах, головним чином в Україні й у Росії. З вугілля, що видобувається в Німеччині, близько 1/3 складає високоякісне коксівне вугілля Рурського басейну (Вестфалія); у Тюрінгії і Саксонії й у меншій кількості в Баварії, де в основному видобувають буре вугілля. Промислові запаси кам'яного вугілля у Верхньосілезькому вугільному басейні на півдні Польщі займають друге місце після запасів Рурського басейну. У Чехії також є промислові запаси кам'яного і бурого вугілля.

Африка досить бідна родовищами викопного вугілля. Тільки в ПАР (в основному на півдні і південному сході Трансваалю) кам'яне вугілля добувається в значній кількості (близько 202 млн т на рік) і у невеликому обсязі – у Зімбабве (4,9 млн т на рік).

Австралія – один з найбільших у світі виробників вугілля, експорт якого в країні Тихоокеанського басейну постійно зростає. Видобуток вугілля тут перевищує 277 млн т на рік (80% кам'яного і 20% бурого вугілля). Найбільший обсяг видобутку вугілля припадає на Квінсленд (вугленосний басейн Боуен), за ним ідуть Новий Південний Уельс (родовище в долині річки Хантер, Західне і Південне прибережне), Західна Австралія (родовища в околицях Банбері) і Тасманія (родовище Фінгал). Крім того, вугілля добувають у Південній Австралії (Чі-Лемент) і Вікторії (вугленосний басейн Латроб-Веллі).

У країнах СНД вугілля видобувають у таких основних районах і родовищах: у Європейській частині Росії – у Підмосковному і Печорському

басейнах, у східній частині Донбасу; на Уралі – у Кізеловському, Челябінському, Південно-Уральському басейнах, у Вовчанському, Богословському і Буланашському родовищі; у Східній частині Росії – Кузнецькому, Кансько-Ачинському, Іркутському, Мінусинському басейнах і Забайкальському родовищах; на Далекому Сході – на Бурейнському, Ківда-Райчихінському Угловському, Сучанському родовищах і на о. Сахалін; у Закавказзі – на родовищах Грузії (Ткібульське, Ткварчельське й Ахалцихське); у Казахстані – у Карагандинському басейні, на Екібастузському та ін. родовищах; у Середній Азії – на родовищах Узбекистану, Киргизстану і Таджикистану[20, с. 27-29].

В даному розділі ми проаналізували вугільну галузь, вказали напрями світової торгівлі ним та охарактеризували дотування галузі у світових масштабах.

3. Мікроаналіз субсидування підприємств вугільної галузі України

Державна підтримка вугільної галузі в Україні надається для покриття виробничих витрат та витрат на реструктуризацію галузі й пом'якшення соціально-екологічних наслідків виробництва. Це негативно впливає на економічні стосунки учасників ринку. Оскільки виробники вугілля та основні його споживачі впевнені у готовності держави компенсувати будь-які виробничі втрати, ані виробники, ані споживачі не зацікавлені у створенні ринкових відносин. Виробники до того ж позбавлені вкрай важливого стимулу щодо підвищення ефективності та зменшення виробничих витрат. Подальший рівень субсидій у вугільну галузь України значною мірою буде залежати від політики ціноутворення і стану реструктуризації галузі [19,с. 22].

Порівняно з іншими вугільна галузь значно відстає в ринкових перетвореннях. Запровадження на початку 90-х років вільних цін на матеріально-технічні ресурси при фіксованих цінах на вугілля призвело до занепаду галузі. Тяжке становище ще й досі не вдається виправити за допомогою податково-дотаційного механізму. Видобуток вугілля знижується, його собівартість зростає. Відтак, збільшується й кількість неконкурентоспроможних підприємств.

Видобувати "чорне золото" стає все важче. Значна частина пластів, що розробляються, небезпечна: гірничі удари супроводжуються викидами вугілля й газу. Глибина кожної четвертої шахти – понад 1 км. Саме вони дають третину всього вугілля, яке видобувається на Донеччині. Стільки ж видобувається з діючих очисних вибоїв потужністю пластів менше 1 метра. В центральному Донбасі (на шахтах Горлівки, Дзержинська, Єнакієва) на такі тонкі пласти припадає 70 % видобутку, а понад 80 % вугілля видобувається на крутому падінні. В таких умовах важко механізувати технологічні процеси та гарантувати безпеку гірничих робіт.

Незважаючи на закриття низки шахт, у Донецькій області діє багато підприємств з мінімальними обсягами виробництва. Досить сказати, що половина шахт забезпечує лише десяту частину видобутку вугілля, тоді як інша половина – відповідно 90 %.

Основні причини зниження обсягів вуглевидобутку такі:

1. Складні гірничо-геологічні умови розробки пластів.

2. Використання застарілої та зношеної техніки, що зумовлює високу аварійність та збільшення затрат часу на видобуток вугілля. Рівень виробничого травматизму перевищує середній по області показник більше ніж у п'ять разів. На вугільну галузь припадає майже 70% всіх постраждалих на виробництві і половина загальної кількості загиблих.

3. Значний відтік робочої сили з вугільних підприємств, зменшення чисельності як робітників основних та допоміжних професій, так і керівників, фахівців та службовців.

4. Незадовільне матеріально-технічне забезпечення виробництва, недостатність вільних коштів та інвестицій на оновлення гірничошахтного обладнання.

Усі ці проблеми відобразилися у результатах ревізій, проведених на вугільних підприємствах Донецької області.

Ревізорами було виявлено фінансові порушення на 95-ти об'єктах контролю загалом на понад 250 млн грн., з яких майже 50 млн грн. – порушення, що призвели до втрат державних ресурсів.

Вкотре підтвердились системні порушення законодавства вуглевидобувними підприємствами, що призвело до неефективного, незаконного та нецільового використання бюджетних коштів на 14 млн гривень.

Бюджетні кошти використовувались на придбання гірничошахтного обладнання понад фактичну потребу та на закупівлю устаткування, непридатного для використання в конкретних гірничо-геологічних умовах.

Відокремлений підрозділ "Шахта "Булавинська" Державного підприємства "Орджонікідзевугілля" в листопаді 2004 року придбав гірничошахтне обладнання (агрегат 1 АНЩ) вартістю 1,3 млн грн., яке до кінця 2006 року не введено в експлуатацію, бо в ньому не було виробничої необхідності.

ВП "Шахта "Росія" ДП "Селидіввугілля" у 2008 році за рахунок бюджетних коштів закупив 2 комплекти анкерного кріплення вартістю 1,4 млн

грн., а наприкінці 2009 року шахта уклала договір на придбання ще 2-х подібних комплектів, за які перерахувала постачальнику 750 тис. грн. На 01.01.2008 шахта не отримала цього обладнання. Напевно, такого не сталося б, якби Мінвуглепром контролював, як обґрунтовується потреба в бюджетних коштах, спрямованих на придбання гірничошахтного обладнання.

Бюджетні кошти в сумі 0,9 млн грн., передбачені на здійснення капітальних вкладень ДВАТ "Шахта ім. 60-річчя Радянської України", спрямовано на поточні видатки.

Завищивши вартість ремонтно-будівельних робіт, ВП "Шахта "Стаханова" ДП "Красноармійськвугілля" протягом 9 місяців 2008 року незаконно використав 0,1 млн грн. бюджетних коштів.

Безгосподарність деяких керівників шахт стала причиною втрати державних ресурсів.

Усупереч законодавству, без дозволу Мінпаливенерго, ВП "Шахта ім. Д.С. Коротченка" ДП "Селидіввугілля" у жовтні 2007 року списав незамортизовані основні засоби (комбайн, секції, кріплення) залишковою вартістю 7,8 млн гривень.

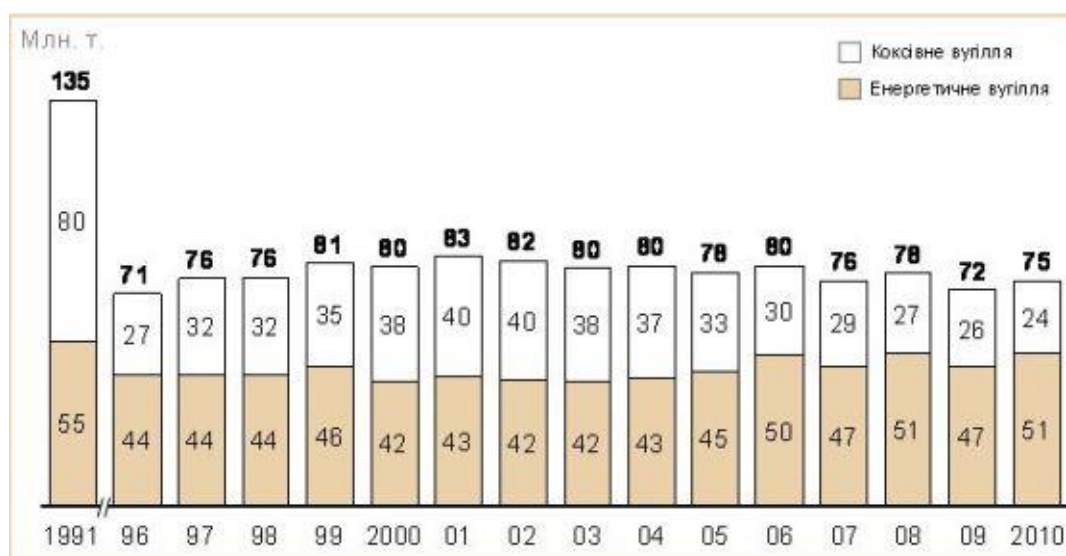
Вуглевидобувні підприємства проводять інвентаризації неякісно та формально. А неналежне ведення бухгалтерського обліку спричинило до недостачі та розкрадання державного майна на 6 млн гривень.

Наприклад, інвентаризацією на ЗАТ ОП "Шахта "Жданівська" виявлено недостачу основних засобів (комбайну КПП, 115 одиниць секцій кріплення КД-80) на 1,7 млн гривень.

Склалася кризова ситуація із збереженням майна шахт, що ліквідуються. Для задоволення судових позовів колишніх шахтарів до Державного підприємства "Донвуглереструктуризація" з відшкодування регресних платежів Державна виконавча служба м. Макіївка арештувала і невдовзі продала майно дирекцій з ліквідації шахт (гірничі виробки шахт "Донецька", "Красногвардійська", "Гірник", будівлі, споруди, обладнання) первинною вартістю 21 млн грн. (залишковою – 8,7 млн грн.). Експертна оцінка становила лише 1,6 млн гривень.

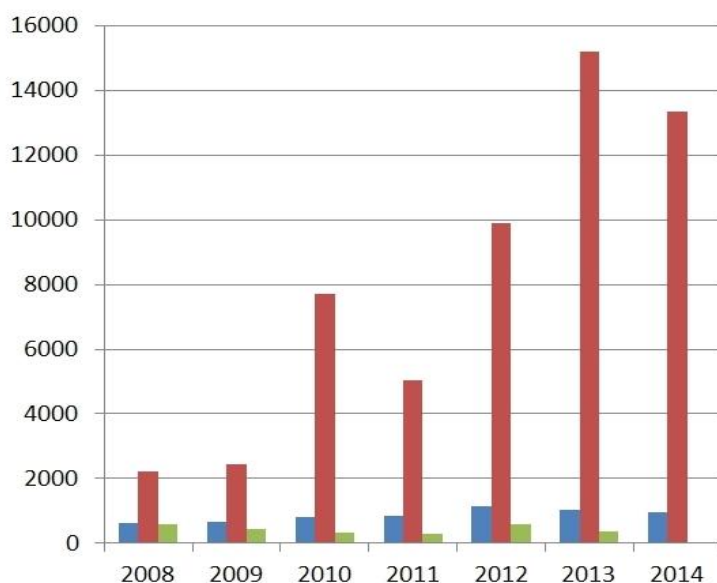
Розглянемо динаміку видобутку коксівного та енергетичного вугілля в Україні (1991-2010 рр.) на діаграмі 3.

Діаграма 3.1

Діаграма 3.1. Динаміка видобутку вугілля в Україні

Діаграма 3.2

Діаграма 3.2. Дотації на вугільну промисловість

Червоним кольором позначено дотації на покриття різниці між собівартістю видобутку вугілля ціною його реалізації, синім – дотації на реструктуризацію державних шахт, зеленим – державна підтримка у сфері будівництва і технічного переоснащення підприємств галузі.

Державні дотації можна буде залишити на покриття операційних витрат та окремих інвестицій для збиткових шахт, доки не буде забезпечена їх конкурентоспроможність, і сума поточних цін і сукупних субсидій не перевищуватиме паритетну ціну альтернативних джерел енергії для конкретної шахти [13, с.72].

Довготривала криза, яка продовжується у вітчизняній вугільній галузі, демонструє неефективність використання великих обсягів дотацій для вирішення основних галузевих проблем. Україні необхідно враховувати світовий досвід субсидування вугільної галузі, який свідчить про те, що найбільший ефект субсидування досягається, коли субсидії надаються:

- за прозорими правилами на чітко визначені цілі;
- на обмежений період часу [1, с.5].

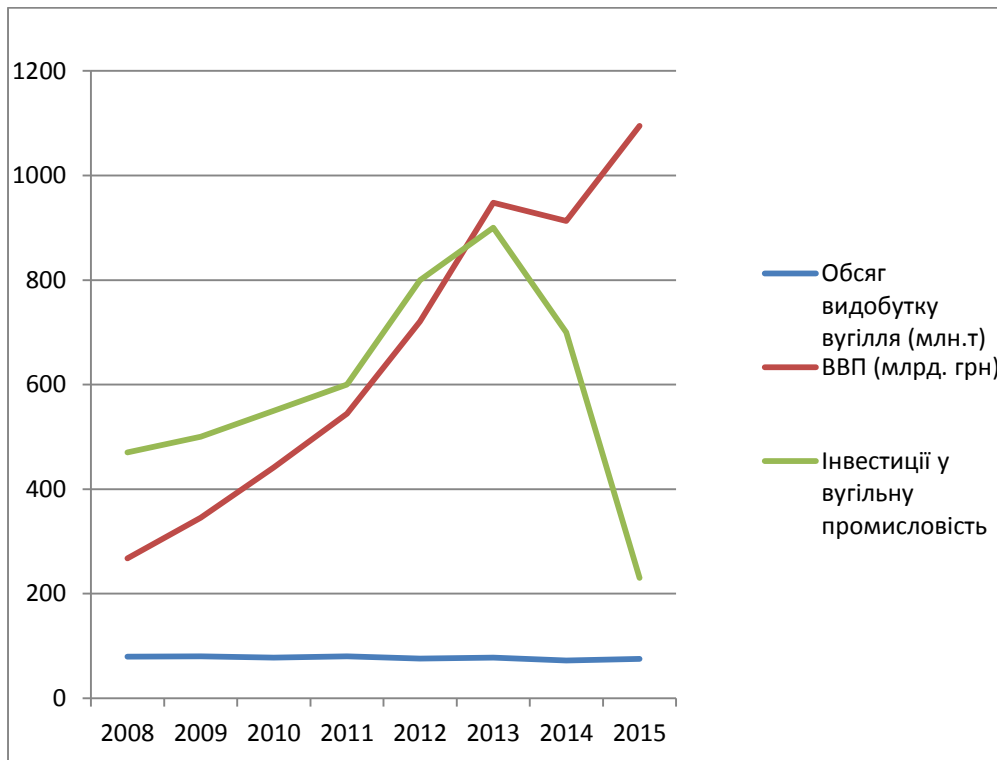
Особливо складною є проблема, пов'язана із закриттям шахт. З одного боку, є шахти, які видобувають незначні об'єми вугілля через відсутність необхідних новітніх технологій й обладнання, і для підтримки своєї життєздатності вимагають значних дотацій з державного бюджету. З іншого боку, більшість цих шахт є градоутворювальними підприємствами, від життєдіяльності яких залежить існування шахтарських селищ і міст [10, с.186-187].

Тому постає проблема збереження стратегічно важливих для країни підприємств вугільної галузі, а також їх перетворення в реально працюючий прибутковий сектор економіки України [21, с.95].

Основна частина дотацій використовується на придбання устаткування для очисних забоїв і на капітальні вкладення. Так, для шахт Львівсько-Волинського басейну державна підтримка на капітальне будівництво і технічне переоснащення шахт має тенденцію до скорочення витрат на устаткування лав з 67,9% в 2012р. до 47, 6% в 2014 році. В той же час збільшилися витрати на капітальне виробництво (з 26,5 % до 37,8%). Без державної підтримки вугільні підприємства не змогли б самостійно здійснювати відтворення основних фондів [21, с.96].

Для того, щоб більше дізнатись про ефективність діяльності вугільної промисловості, розглянемо діаграму 5.

Діаграма 3.3

Діаграма 3.3. Стан вугільної промисловості

Обсяг видобутку вугілля протягом 2008-2015 рр. не значно змінювався і був у межах 72-82,3 млн.т.. ВВП України з кожним роком збільшувалось, а інвестиції були досить нестабільними. Бачимо, що дані показники зовсім не взаємопов'язані між собою і не впливають один на одного. Видобуток вугілля не залежить від інвестицій, а також не збільшує ВВП. Тому й дотування галузі є неефективним, воно не покращує економічної ситуації в країні і не збільшує прибутків як держави, так і приватних підприємців, що володіють шахтами.

За 7 місяців 2014 року збитки державних шахт склали майже 8,5 мільярдів гривень - на 2 мільярди більше, ніж за той же період 2013 року. При цьому виходом зі сформованої ситуації чиновники, як і колись, бачать збільшення дотацій.

Важкий фінансовий стан вугледобувних підприємств спричиняє низький рівень заробітної плати шахтарів. Середньомісячна заробітна плата промислового персоналу у 2014 році становила 5000-6000 гривень. Незважаючи на ряд заходів, спрямованих на забезпечення виплати поточної заробітної плати працівникам вугільної промисловості в повному обсязі, заборгованість, що утворилася у

попередні роки, не зменшилася. На початок 2014 року заборгованість із заробітної плати (з нарахуваннями) становила 69,1 млн. гривень.

Причиною зростання збитків є 3 основні чинники. Перший – видобуток вугілля знизився майже на 6%. При цьому собівартість продукції зросла майже на 10% – це друга причина. І третій чинник – падіння ціни на вугілля на 15%.

В 2015 році на підтримку вугільної галузі України виділили майже 8 мільярдів гривень. При цьому спочатку бюджетом було передбачено майже 10 мільярдів, які в липні збільшилися до 15. За підсумками такої підтримки в липні держшахти вийшли на показник 9,5 мільйона тонн видобутку. Собівартість тонни вугілля на державних шахтах становить 1 430,1 грн, а продається це вугілля державі за 503,3 грн. Збитковість очевидна. Держава доплачує шахтам по 926,8 грн за кожен тону палива.

Збитковість державних шахт України за перший квартал 2014 року – 460,4 млн. доларів. З такими темпами держава витратить за рік на утримання державних шахт близько 2 млрд доларів.

Тому не дивно, що 19 вересня 2013 року Кабмін прийняв постанову №987 про 66 вугільних шахт, що підлягають приватизації у 201-2014 роках.

Собівартість продукції практично в три рази вища, ніж ринкова ціна, тому що вугільна промисловість за своєю суттю є збитковою промисловістю. Практично у всіх вуглевидобувних країнах вона дотується. Що стосується ціноутворення, яке сьогодні склалося на ринку, то ціна на вугілля сьогодні дуже низька.

З 2008 року глобальна економічна криза спричинила зниження попиту на вугілля і відповідно вплинула на утворення ринкової ціни. Особливо спад цін відчувався у 2012 році, після ілюзорного сигналу про відновлення світової економіки.

Водночас наприкінці 2012 року економісти та біржові фінансисти почали говорити про відновлення цін на вугілля - і на енергетичне, і на коксоване. Ці прогнози підсилювалися у 2013 році, базуючись на заяві Китаю, який планує суттєве вливання коштів у свою економіку. З цим погоджується і Deutsche Bank.

Уряду варто не тільки зобов'язати нових власників вкладати кошти у переоснащення шахт, а й заохочувати їх до прозорості та конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Причинами росту собівартості вугільної продукції є елементи, які сприяють тому, щоб собівартість зростала. Проблема в застарілому обладнанні, особливо на державних шахтах, високої енергоємності обладнання, яке використовується.

За словами Анатолія Акімочкіна, першого заступника голови Незалежної профспілки гірників України, наші вугільні підприємства вимагають серйозної реконструкції, технічного переозброєння, серйозних фінансових вливань. Якщо ситуація не змінюватиметься, то, як і раніше, ці підприємства матимуть збитки і вимагатимуть фінансових вливань з боку бюджету. Якщо виконати всі роботи і заходи, тобто провести реконструкцію, технічне переозброєння, придбати обладнання, то з боку держави за якийсь проміжок часу, вже буде потрібно менше бюджетних вливань, ніж сьогодні робиться у вугільній промисловості України.

Вугільна промисловість є одним із найважливіх компонентів енергетичної незалежності України в умовах жорсткого протистояння на ринку палива та спроб північного сусіда використати цей важіль у просуванні своїх геополітичних планів відродження новітньої імперії під патронатом Москви. Тому цілком очевидна домінуюча роль цієї галузі у вітчизняному секторі енергетики та економіки в цілому як фактора стримування перед загрозою втрати енергетичної та політичної незалежності.

Розуміючи це та беручи до уваги подальший розвиток вітчизняної вугільної промисловості, треба чітко усвідомлювати один важливий момент – втрата енергетичної незалежності автоматично потягне за собою втрату незалежності політичної. Тому вугільна промисловість як така має належати тільки державі як гаранту її розвитку та збереження – як самої промисловості, так і певного сегменту енергетичної незалежності [7].

Державний сектор у цій галузі має нараховувати не менше як 80% від загального обсягу добутого вугілля та виступати фактором стабільності, утримуючи вугільну промисловість від різких коливань цін на тверде паливо та

виступаючи гарантом дотримання умов соціального забезпечення робітників. Саме наявність державного сектора у цій галузі дозволить виключити з вугільного ланцюга тих посередників, які багатіють за рахунок шахтарських злиднів та важкої праці[8, с. 25-26].

На думку Дмитра Снегирьова, схема: “видобуток – переробка – транспортування – реалізація” повинна повністю належати державі та жорстко контролюватися з боку спеціальних та фіскальних органів. Приватні копальні можливі за умов передачі їм шахт, які фактично відпрацювали свій ресурс чи відкриття ними нових, з нуля, горизонтів. Ситуація, коли підприємство, яке стабільно працює, навмисно доводять до стану банкрутства та за копійки передають у приватну власність має бути скасована. Усі попередні так звані приватизовані об'єкти мають бути повернуті у державну власність. Приватний капітал у цій галузі має стимулювати розробку нових копалин, а не доводити до зубожіння вже існуючі. Введення в експлуатацію нових приватних копалень має проходити за жорсткого контролю з боку держави за умовами праці та дотримання норм безпеки.

Але навіть за умов наявності приватних копалень реалізація видобутого вугілля має належати тільки державі, яка сама встановлює ціни та контролює їх дотримання. Нині ситуація прямо протилежна, коли вартість добутої тони вугілля не перевищує 30% її реальної собівартості за рахунок існування непрозорої, тіньової схеми розробки та видобутку вугілля на так званих копанках. Наявність цих нелегальних копалень є серйозною загрозою не тільки екології регіону, але й енергетичній безпеці України. Держава фактично не контролює обсяги видобутого вугілля, яке завдяки існуванню тіньових схем, після певних маніпуляцій видається, як видобуте офіційними державними копальнями з подальшою їх реалізацією за державні гроші, виділені саме на утримання та дотацію існуючих підприємств.

Хронічне недофінансування вугільної промисловості – це міф, створений для того, аби відвернути увагу від багатомільярдних тіньових обороток у цій галузі. Про яке фінансування чи недофінансування може йти мова, коли реальна

ціна видобутого вугілля втричі менша за її реальну собівартість. Розуміючи це і намагаючись вибити з держави чергові дотації, створюються всі умови так званої жорсткої економії, коли в першу чергу заощаджують на безпеці праці та елементарних нормах її дотримання. Створюється ситуація, коли на одну тону добутого вугілля та кількості загиблих при її видобутку, Україна впевнено посідає друге місце, пропустивши вперед тільки Китай. Але китайські копальні відрізняються від українських саме високою вибухонебезпечністю та концентрацією метану. Тоді як більшість аварій на Україні пов'язана саме з нехтуваннями з боку адміністрації нормами елементарної техніки безпеки шахтарської праці. Вугільна промисловість завдяки корупційним схемам давно стала надприбутковою. Відповідно, люди, які працюють у цій схемі, а саме «вугільні генерали» прекрасно розуміють, що у випадку будь-чого вони не будуть притягнуті до кримінальної відповідальності. Це у свою чергу породжує безкарність та відчуття безвідповідальності. Тому соціальні питання, такі як забезпечення умов праці шахтарів, соціальні гарантії на момент їх травмування, регрес та забезпечення вугіллям відходить на другий план у гонитві за додатковими тоннами вугілля.

Наявність чіткої схеми, з урахуванням соціальних проблем шахтарів, є тим самим моментом, який має повернути промисловість з дотаційної у прибуткову та повернути авторитет шахтарської праці. Зарплатня шахтаря має бути чітко прив'язана до ціни реалізації вугілля та відповідати усім коефіцієнтам, а не встановлюватися адміністрацією на свій власний розсуд. Роль держави у цьому – це жорсткий контроль як за ціною реалізованої продукції, так і за дотриманням роботодавцями умов праці та її відповідної оплати. Ситуація, коли шахтар стає заручником тіньових оборудок і не є захищеним з боку держави, має бути поламаана[15].

4. Політика підвищення ефективності субсидій виробниками вугільної галузі

Сучасні тенденції розвитку міжнародних енергетичних ринків впливають на розвиток і стабільність енергетичного, зокрема, вугільного ринку України. Підвищення результативності його діяльності забезпечує зростання економічного потенціалу держави, і навпаки – виникнення кризових явищ на енергетичному ринку негативно відбивається на реальному економічному секторі в цілому.

Вугільна промисловість була і залишається важливою базовою галуззю економіки України. Важко оцінити значення вугільної галузі для країни, оскільки вугілля є основним вітчизняним енергоносієм. Сьогодні внаслідок об'єктивної необхідності включення України у світове господарство важливість вугільної проблематики як ніколи зростає. Крім того, господарський механізм нашої держави неухильно рухається у напрямку створення саморегулюючої економіки, використання різних форм власності та ринкових важелів.

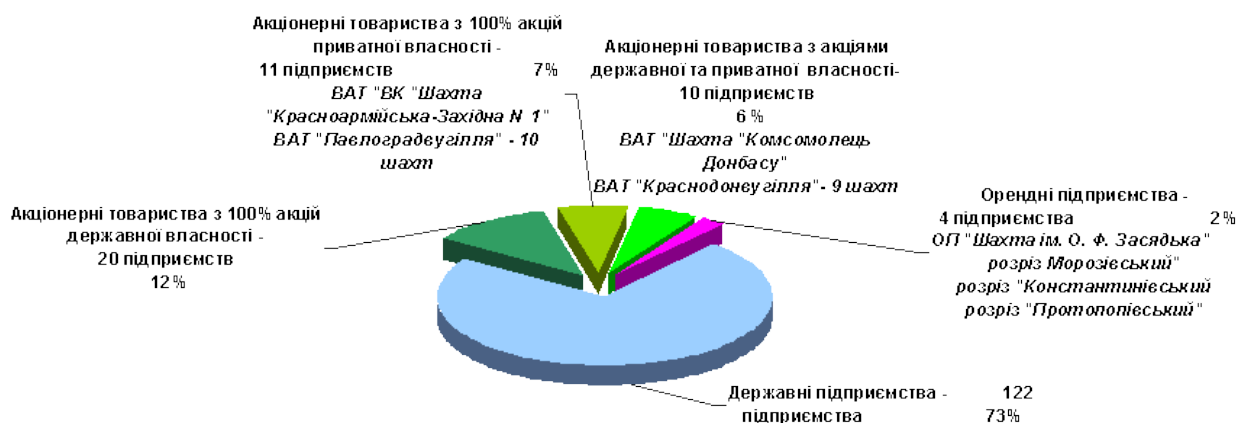
Використання вугілля замість газу в енергетиці дасть Україні змогу відмовитися від п'ятої частини імпортного блакитного палива та здешевити комунальні послуги, що на даний момент є важливою проблемою для України. Так вважають урядовці, експерти та керівники теплоелектроцентралей, які вже переобладнують устаткування на українське вугілля. Між тим, екологічні ризики від таких змін визнають і незалежні фахівці, і окремі представники влади й енергетичної галузі. Вони стверджують, що відмова від газу стосуватиметься лише частини теплової енергетики, а відтак ефект від економії російського газу буде меншим.

Для вугледобувних підприємств важливою є підтримка виробничої потужності на існуючому рівні. Це можна здійснити на основі правильної організації інвестиційної діяльності. Переважна більшість вугледобувних підприємств у фінансовому відношенні переживає складний еволюційний період існування, проте серед них є і прибуткові великі комплексно-механізовані підприємства [22, с. 43].

Вугільна галузь готується до приватизації і для збереження цієї тенденції необхідно реалізувати реформаторські плани щодо лібералізації вугільної галузі, щоб підвищити її інвестиційну привабливість [2, с. 126].

Незважаючи на те, що нині вугільна галузь формально є власністю держави, значні сегменти галузі фактично підконтрольні певним промисловим групам споживачів. Постійний брак коштів змушував шахти укладати домовленості зі структурами, здатними забезпечити ліквідність в обмін на частковий контроль за діяльністю підприємства, пільгові ціни, нижчі за собівартість, чи будь-які інші переваги. Така система являла собою суміш комерційних та державних інтересів, яка призвела до основного конфлікту інтересів у сфері управління галуззю. Розглянемо детальніше дану проблему на діаграмі 6.

Діаграма 4.1

Діаграма 4.1. Державні та приватні вугільні підприємства України

З діаграми бачимо, що 122 вугільних підприємства України належать державі. Це становить 73% від усіх.

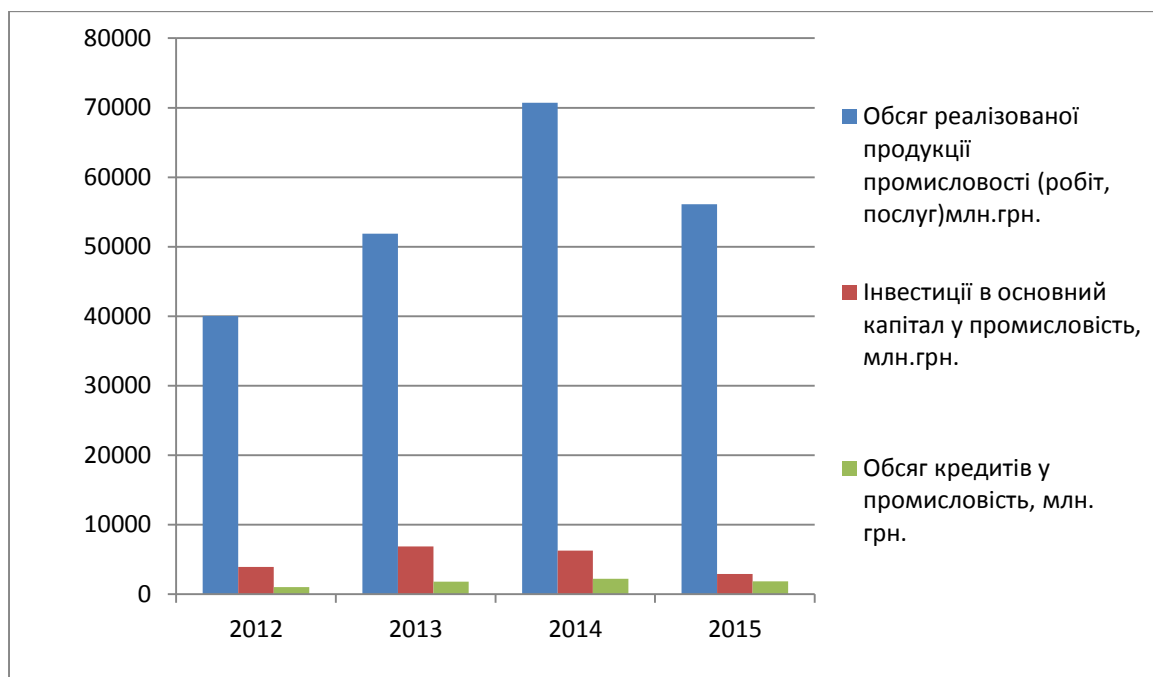
Така ситуація перешкоджає тенденції формування рівних зі світовими цінами на українському ринку вугілля, оскільки найважливішим принципом ринкової економіки є конкуренція, яка заснована на підвищенні ефективності виробництва та якості видобутого вугілля. У результаті внутрішній ринок вугілля можна охарактеризувати як недостатньо конкурентний. Також на конкуренції ринку залишає свій відбиток і державна підтримка галузі.

Не слід забувати, що вугільний ринок України характеризується

специфічними умовами виробництва та великою територіальною розкиданістю вуглерозвідувальних, вуглевидобувних, вуглепереробних, вуглеремонтних та машинобудівельних підприємств. Видобуток та переробка вугілля в Україні здійснюється переважно у Донецькому, Львівсько-Волинському вугільних та Придніпровському буровугільному басейнах [8, с. 36].

Головна проблема галузі – дуже малий обсяг інвестицій. Через поганий технічний стан шахти працюють з низькою продуктивністю, їх вугілля має високу собівартість. Не більше, ніж 20 шахт фінансово збалансовані. А нерозвиненість паливної галузі призводить до виникнення проблем інвестування в теплоенергетиці. Розглянемо розміри інвестицій у вугільну галузь протягом 2012-2015 років на діаграмі 7.

Діаграма 4.2

Діаграма 4.2. Інвестиції у вугільну промисловість

Вугільна галузь України є лідером за рівнем травматизму та смертності на виробництві. За офіційною статистикою, кожен видобутий мільйон тонн вугілля забирає життя двох гірників (для порівняння: у США – 0,03, в Росії – 1,1 тощо). Це пов'язано не тільки з умовами, в яких розробляються пласти (глибина – понад 720 м, 90 % шахт – газові, 60 % – небезпечні через вибухи вугільного пилу тощо), але й із незадовільним станом обладнання. Щорічні збитки від аварій,

травматизму, професійних захворювань складають близько 1 млн.грн. [11, с. 95-96].

Вугільна галузь – лідер по кількості й гостроті соціально-економічних проблем, пов'язаних із забезпеченням зайнятості населення і необхідністю фінансування галузі з держбюджету. Небезпечними є також наслідки дії вугільної промисловості на довкілля у вигляді відходів вуглевидобування і вуглезбагачення, що накопичуються, викидів шкідливих речовин в атмосферу, забруднення водних ресурсів тощо.

Вже декілька років на території Донецької, Луганської та Дніпропетровської областей (основних вугледобувних регіонів) діють нелегальні шахти – так звані „копанки”. Ця проблема виникла після закриття шахт в малих містах цих областей, де вони були містоутворюючими підприємствами, тобто фактично єдиним місцем зайнятості населення. Крім того, вугільні поля закритих державних шахт мали запаси твердого палива, тому на місці колишніх великих шахт почали з'являтися дрібні – „копанки”.

Кілька років вони існували нелегально, а з 2005 р. почали перетворюватись на приватні підприємства з видобутку вугілля (іншими словами – шахти недержавної форми власності). На сьогодні Держпромнагляд у Донецькій області видав понад 100 дозволів, які легалізують видобуток вугілля на недержавних підприємствах. Фактично органи державної влади підтримали й легалізували незаконне користування надрами, чим порушили Конституцію і Закон України „Про надра”. Поряд з цим в Україні діє Закон „Про державну підтримку вугільної галузі”, в якому не передбачено, що держава має право витрачати галузеві гроші на підтримку приватних підприємств.

Можна виділити декілька з багатьох вагомих причин, які підтверджують той факт, що копанки не повинні існувати. По-перше, вони несуть велику екологічну небезпеку, по-друге – це енергетичне вугілля молодого метаморфозу (тобто має низьку теплотвірну здатність), тому його неможливо використовувати в тепловій енергетиці (воно навіть у побутових умовах не горить). Особливо бентежить те, що це вугілля йде на нерентабельну шахту, й продається вже як

видобути на державному підприємстві.

На цих підприємствах дуже високий рівень травматизму, оскільки зовсім не виконуються норми охорони праці. У 2012 р. на вугільних підприємствах загинуло 170 шахтарів, з яких 70 – на „копанках”. Крім того, потрібно враховувати той факт, що усі разом ці шахти видобувають 1,3 млн т вугілля на рік. Тобто, в середньому одна людина віддала своє життя за видобуток 20 тисяч тон вугілля [9, с. 47-48].

Проблема „копанок” – це соціальна, енергетична і корупційна проблеми одночасно. Необхідно виявити найбільш ефективні форми взаємодії органів нагляду і власників, які будуть направлені на підвищення рівня безпеки праці шахтарів. А Кабінет Міністрів України має вдосконалити нормативно-правову базу, що регулює видачу ліцензій і дозволів на виконання робіт, пов'язаних із підвищеною небезпекою.

Упродовж останнього десятиліття в Україні прогресує процес реструктуризації вуглевидобувної галузі. Проте досі не вирішені всі питання, які виникли в процесі ліквідації навіть по шахтах, які виключені з державного реєстру. У той же час поняття реструктуризації вугільної галузі передбачає розробку чіткого механізму закриття шахт, включаючи суто технологічні моменти, пов'язані з припиненням роботи устаткування шахти, вирішення соціальних питань, підготовку та реалізацію техніко-економічних заходів щодо перетворення шахти на безпечний з точки зору екології об'єкт. Причому остання вимога є інколи набагато важливішою за всі попередні, оскільки екологічний збиток від закриття шахт часто істотно перевищує всі можливі втрати від їх функціонування.

Тим часом ситуація з процесом закриття шахт стає дедалі більш загрозливою. Ліквідація вугільних підприємств здійснюється без урахування прогнозних оцінок екологічних наслідків і з частими порушеннями природоохоронного законодавства в умовах фінансування за залишковим принципом, призводить до істотного ускладнення екологічної ситуації у вуглевидобувних регіонах.

Необхідно відзначити, що велика частина ліквідовуваних шахт закрита засобом так званої мокрої консервації. Саме внаслідок використання такого способу консервації виникла низка екогеологічних проблем, оскільки при затопленні гірських виробок істотно збільшується техногенне навантаження на геологічне середовище і гідросферу. Великі площі розтину вугленосних порід гірськими виробками і різке збільшення їх проникності зумовили активний вплив шахт на геомеханічні процеси, що впливають на стан поверхні й об'єктів, які на ній знаходяться. Усі закриті шахти гідравлічно пов'язані з діючими, тобто зміни, що відбуваються в них, неминуче впливають і на працюючі шахти.

Непрораховане комплексно закриття гірничодобувних підприємств може спровокувати непередбачуване погіршення екологічної ситуації, а масштабний характер цієї проблеми може спричинити катастрофічні наслідки. Нехтування в ході консервації правилами екологічної безпеки призведе до істотних змін підземних і поверхневих вод, підтоплювання і заболочування територій, засолення і забруднення річок, просідань земної поверхні, активізації процесів зрушення тощо.

Складною залишається ситуація і з вирішенням комплексу соціальних питань при закритті шахт. Перш за все, це питання забезпечення зайнятості працівників, своєчасна виплата вихідної допомоги й заробітної плати, забезпечення побутовим вугіллям, житлом, телефонним зв'язком тощо. І це далеко не вичерпний перелік соціальних питань, які в більшості випадків залишаються невирішеними після фізичної ліквідації шахти і після виключення її з державного реєстру [4].

Українська вугільна промисловість найбільше з усіх галузей постраждала під час ринкових перетворень. Майже сотню шахт було закрито, хоча більшість з них мали значні запаси вугілля і за належної підтримки з боку держави могла зробити чималий внесок у зростання економіки, але замість цього Україна отримала велику кількість безробітних з числа звільнених гірників.

Аргументуючи закриття нерентабельних шахт практикою, яка існує в розвинених країнах, вищі органи влади не зважали на їх досвід щодо забезпечення

соціальних гарантій працівникам, які втратили роботу[12, 6].

Отже, відсутність системного підходу до реалізації державної політики у вугільній промисловості є головною причиною її незадовільного стану. Намагання вирішити питання, пов'язані зі зменшенням обсягів видобутку вугілля, високою аварійністю, нерентабельністю державних підприємств, діяльністю „копанок”, низьким технологічним рівнем виробництва, без вирішення першочергових проблем, до яких відносяться відсутність ефективного власника, невідповідність динаміки цін на вугільну продукцію, а також відсутність необхідного обсягу інвестицій, до цього часу робили неможливим реформування галузі [5, с. 78].

Висновки

Дослідженням механізмудотування виробників вугільної промисловості дозволили зробити такі висновки.

Державна дотація – кошти, що виділяються з бюджету підприємствам на покриття їхніх збитків.

Державна підтримка підприємств вважається обґрунтованою у разі, коли вона сприяє усуненню провалів ринку, тобто ситуацій, коли ринкові механізми забезпечують ефективний по Парето розподіл ресурсів. В інших випадках її застосування тягне за собою спотворення конкуренції над ринком, оскільки одні виробники опиняються у вигідніших умовах, ніж інші.

У нашій роботі ми досліджували дотування вугільної промисловості. Структура енергоспоживання практично всіх держав світу складається, насамперед, із власних паливних ресурсів, особливо це стосується країн із високим та середнім рівнями забезпеченості енергоресурсами. Наявність власної паливно-добувної галузі забезпечує енергетичну незалежність держави, посилює її енергетичну безпеку. А оскільки сьогодні видобуток вугілля рентабельний лише у США, Австралії та ПАР, жодна європейська країна, котра має власну вугільну промисловість, не відмовилася від державної підтримки цієї галузі.

Деякі країни, наприклад США та Японія, офіційно відмовляються визнавати необхідність держпідтримки і декларують принцип невтручання держави у внутрішні справи суб'єктів ринкового господарства. Але те, що вони здійснюють фінансування значних обсягів наукових досліджень і все-таки надають допомогу у критичні моменти окремим виробникам, які відіграють важливу роль в економіці, показує, що без дотування обійтися неможливо.

Важливою проблемою на даний час є формування ціни на вугілля. Оптимізація цін на вугілля (яка може негативно впливати на ціноутворення в інших галузях) повинна супроводжуватися курсом на підвищення рівня енергетичної ефективності усіх галузей економіки. Враховуючи дійсний стан вугільної галузі сьогодні, необхідно зберегти систему її державної підтримки на період виходу із кризи та створення передумов ефективного розвитку. Державні

субсидії повинні мати цільове спрямування та тенденцію поступового скорочення до повного припинення.

Особливої уваги слід надати приватизації шахт. Приватні копальні можливі за умов передачі їм шахт, які фактично відпрацювали свій ресурс чи відкриття ними нових, з нуля, горизонтів. Ситуація, коли підприємство, яке стабільно працює, навмисно доводять до стану банкрутства та за копійки передають у приватну власність має бути скасована. Усі попередні так звані приватизовані об'єкти мають бути повернуті у державну власність. Приватний капітал у цій галузі має стимулювати розробку нових копалин, а не доводити до зубожіння вже існуючі.

Але навіть за умов наявності приватних копалень реалізація видобутого вугілля має належати тільки державі, яка сама встановлює ціни та контролює їх дотримання. Нині ситуація прямо протилежна, коли вартість добутої тони вугілля не перевищує 30% її реальної собівартості за рахунок існування непрозорої, тіньової схеми розробки та видобутку вугілля на так званих копанках. Наявність цих нелегальних копалень є серйозною загрозою не тільки екології регіону, але й енергетичній безпеці України. Держава фактично не контролює обсяги видобутого вугілля, яке завдяки існуванню тіньових схем, після певних маніпуляцій видається, як видобуте офіційними державними копальнями з подальшою їх реалізацією за державні гроші, виділені саме на утримання та дотування існуючих підприємств.

Таким чином, для якісного та ефективного розвитку вугільної галузі необхідно:

- 1) забезпечити координацію та взаємозв'язок стратегій національної безпеки та енергетичної політики; усунення енергетичних загроз національній безпеці визначити як пріоритетні напрями енергетичної політики;

- 2) визначити ризики і загрози вугільних підприємств на різних рівнях управління;

- 3) на засадах держзамовлення забезпечити проведення наукових досліджень з упровадження новітніх наукових розробок у виробництво вугільної

продукції та обладнання, що його обслуговує;

4) прийняти Закон про державну підтримку, де повинні бути вказані чіткі адресні напрями й об'єкти фінансування, що враховують регіональні рекомендації й особливості, а не тільки досвід інших держав;

5) розробити підходи до оцінки безпеки роботи підприємства з позиції оцінки ризику;

6) впровадити комплексну та збалансовану інвестиційну оцінку шахтного фонду;

7) проводити моніторинг безпеки праці на вуглевидобувних підприємствах.

Список використаної літератури

1. Амоша, О. Актуальні проблеми розвитку вугільної промисловості України [Текст] / О. Амоша, В. Логвиненко // Економіка України. – 2012. – №12. – С. 4-10.
2. Аніщенко, С. В. Державне регулювання інвестиційних процесів у вугільній галузі через механізм роздержавлення вугледобувних підприємств [Текст] / С. В. Аніщенко // Інвестиції : практика та досвід. – 2012. – № 10. – С. 123-127.
3. Апанасенко, К. І. Форми субсидування (державної підтримки) окремих галузей економіки [Текст] / К. І. Апанасенко // Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 5. – С. 123-132.
4. Арцукевич К.В. Історична ретроспектива та перспектива реформування вугільної галузі. Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/445>
5. Арчикова, Я. О. Напрями підвищення інвестиційної та інноваційної діяльності вугільної галузі [Текст] / Я. О. Арчикова // Інноваційна економіка. – 2012. – № 7. – С. 77-79.
6. Беда, Ф. П. Економіка, організація та планування діяльності вугільних підприємств [Текст] : навч. посіб. / Ф. П. Беда. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Львів : Магнолія 2011, 2012. – 348 с.
7. Вугільна галузь України вимагає серйозного технічного переозброєння//Голос столиці.– 2013. Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_08_29/Vug-lna-galuz-Ukra-ni-vimaga-serjoznogo-tehn-chnogo-pereozbro-nnja-ekspert/
8. Гракова, М. А. Оцінка доцільності реалізації проектів державно-приватного партнерства у вугільній промисловості [Текст] / М. А. Гракова // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 34-39.
9. Гришко, Ігор Класифікація факторів впливу на інвестиційну привабливість вугледобувного підприємства [Текст] / Ігор Гришко // Економічний аналіз. – 2013. – Вип. 12, ч. 3. – С. 85-90.

10. Державна підтримка та перспективи інноваційного розвитку і структурних перетворень вугільної промисловості України [Текст]. – Донецьк : Ін-т економіки промисловості, 2014. – 326 с.

11. Залознава, Ю. С. Управління персоналом вугільної шахти: оцінка стану та стратегії розвитку [Текст] : монографія / Ю. С. Залознава. – Донецьк : НАН України, 2012. – 380 с.

12. Кабанов, А.І.і ін. Роль держави та ринкових механізмів у здійсненні інноваційного розвитку вугільної галузі [Текст] / А.І.і ін. Кабанов // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 4. – С.4-12.

13. Карпінська, Б. А. Фінансово-господарська діяльність підприємств вугільної галузі України: реалії та перспективи [Текст] / Б. А. Карпінська, Н. С. Залуцька // Фінанси України. – 2011. – №8. – С. 63-74.

14. Лазар, Ю. В. Сучасні концепти забезпечення інвестиційної привабливості вугільних підприємств на засадах соціальної відповідальності [Текст] / Ю. В. Лазар // Інвестиції : практика та досвід. – 2013. – № 24. – С. 107-114.

15. Міфи та перспективи вугільної промисловості. Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ru/blogs/62564/>

16. Пансков, В. Г. Налоговые субсидии: содержание, цели внедрения и эффективность использования [Текст] / В. Г. Пансков, Н. В. Пономарева // Финансы и кредит. – 2013. – № 14. – С. 13-20.

17. Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности [Текст] : сб.науч. тр. – Донецьк : НАН Украины . Ин-т економіки пром-сти, 2012. – 388 с .

18. Прогноз развития мировой энергетики до 2025 года. Потребление первичных энергоносителей. / Зарубежные новости. Выпуск № 18, 2011.

19. Ронська, Ольга Сучасний стан та аналіз ефективності використання коштів, спрямованих на виконання заходів з охорони праці на вугледобувних підприємствах [Текст] / Ольга Ронська // Економічний аналіз. – 2013. – Вип. 12, ч. 4. – С. 21-24.

20. Серета, Л. О. Стан вугільної галузі в сучасний період [Текст] / Л. О. Серета // Економіка промисловості. – 2013. – № 1. – С. 67-70.

21. Сімченко, Н. О. Стратегічні аспекти розвитку інноваційного потенціалу підприємств вугільної галузі : [Львівсько-Волинський вугільний басейн] [Текст] / Н. О. Сімченко, Ю. В. Лазар // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 94-100.

22. Смерічевський, С. Ф. Сучасні аспекти політики ціноутворення у вугільній промисловості [Текст] / С. Ф. Смерічевський // Менеджер. – 2005. – №2. – С.42-46.